

***Investerings
van Nederlandse
financiële instellingen
in clustermunitie
producenten***

*Een factsheet van
IKV Pax Christi en Profundo*

*Foto: MZD2 submunitie afkomstig uit China (Norinco)
Fotocredit: DanChurchAid/Jawad Metni*

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
Inleiding	1
Hoofdstuk 1 Onderzoeksaanpak.....	4
1.1 Overzicht onderzoeksaanpak.....	4
1.2 Definitie clustermunitie	4
1.3 Definitie producent van clustermunitie	4
1.4 Lijst van clustermunitie producenten.....	5
1.5 Onderzoek financiële relaties.....	5
Hoofdstuk 2 Investerings Nederlandse financiële instellingen	6
2.1 Introductie.....	6
2.2 ABN AMRO.....	6
2.2.1 Kort profiel.....	6
2.2.2 Clustermunitie-beleid.....	6
2.2.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten	7
2.2.4 Reactie ABN AMRO.....	7
2.3 AEGON.....	7
2.3.1 Kort profiel.....	7
2.3.2 Clustermunitiebeleid	7
2.3.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten	8
2.3.4 Reactie AEGON	9
2.4 ING.....	9
2.4.1 Kort profiel.....	9
2.4.2 Clustermunitiebeleid	10
2.4.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten	10
2.4.4 Reactie ING	12
2.5 Rabobank.....	13
2.5.1 Kort profiel.....	13
2.5.2 Clustermunitiebeleid	13
2.5.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten	13
2.5.4 Reactie Rabobank	14
Hoofdstuk 3 Conclusies	15
Bronverwijzingen.....	18

Samenvatting

Op 14 april 2012 is in Nederland een openbare consultatie gestart naar aanleiding van het besluit van de Nederlandse regering om middels een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) investeringen in clustermunie te verbieden. In reactie op de openbare consultatie hebben vele *stakeholders*, vanuit het maatschappelijk middenveld en de financiële sector gereageerd. Uit deze reacties komt vooral naar voren dat de voorgelegde AMvB verder aangescherpt zou moeten worden om daadwerkelijk een verschil te maken en de maatregel beter uitvoerbaar te maken.

In dit factsheet wordt een overzicht gegeven van recente financiële relaties van Nederlandse financiële instellingen, inclusief hun buitenlandse dochterbedrijven, met producenten van clustermunie. Er zijn geen leningen of andere bancaire relaties gevonden, maar voor vier grote Nederlandse financiële instellingen zijn wel beleggingen in aandelen en obligaties van clustermunie producenten gevonden die op of na 31 december 2011 nog in de boeken stonden. Bij deze beleggingen kan onderscheid gemaakt worden tussen:

- Beleggingen voor eigen rekening: tot voor kort door Rabobank Nederland;
- Beleggingen voor klanten via beleggingsfondsen en mandaten: door vermogensbeheerdochters van AEGON, ING, Rabobank en (tot voor kort) ABN AMRO.

Ook kan geconstateerd worden dat vrijwel alle gevonden beleggingen beheerd worden door buitenlandse dochtermaatschappijen van de vier Nederlandse financiële instellingen. De tabel aan het einde van deze samenvatting geeft een overzicht van de gevonden beleggingen die op of na 31 december 2011 nog in de boeken stonden. Daarbij staat vermeld in welk land de dochteronderneming gevestigd is die de beleggingen beheert. Ook is vermeld welke beleggingen, naar opgave van de financiële instellingen, inmiddels verkocht zijn. Dergelijke buitenlandse beleggingen vallen buiten de reikwijdte van het door de Nederlandse overheid voorgestelde verbod op investeringen in clustermunie.

Bij elkaar hadden de vier Nederlandse financiële instellingen in de onderzochte periode voor US\$ 126,44 miljoen aan aandelen en US\$ 32,61 miljoen aan obligaties van clustermunie producenten in bezit of beheer. Daarvan is inmiddels voor US\$ 2,46 miljoen aan aandelen en obligaties verkocht.

De vier Nederlandse financiële instellingen hebben alle vier een beleid dat investeringen in producenten van clustermunie volledig uitsluit of sterk beperkt. Alle vier de instellingen sluiten leningen en beleggingen voor eigen rekening uit. Bij ABN AMRO, ING en Rabobank geldt dit beleid ook voor beleggingsfondsen die de financiële instelling beheert.

Desondanks zijn de in onderstaande tabel weergegeven beleggingen niet in tegenspraak met het beleid van de vier financiële instellingen. Het beleid van AEGON geldt niet voor vermogensbeheer van derden, waardoor AEGON nog veel beleggingsposities in clustermunie producenten beheert. Hoewel het beleid van ING en Rabobank wel voor vermogensbeheer geldt, kent het beleid van deze twee financiële instellingen een aantal uitzonderingen (voor mandaten, voor fondsen met *fiduciary boards*¹ en voor indexfondsen) waardoor in de praktijk toch nog een flink aantal beleggingen in clustermunie door deze twee instellingen worden beheerd.

---

¹ In de Verenigde Staten en enkele andere landen staat ieder beleggingsfonds onder toezicht van *een fiduciary board* (een soort raad van toezicht), die er op toeziet dat de vermogensbeheerder zo goed mogelijk handelt in het belang van de beleggers die in het beleggingsfonds deelnemen.

ABN AMRO gaat een stap verder en weert sinds kort alle vormen van beleggingen in clustermunie, ook via mandaten. Ook zijn klanten die op eigen initiatief in producenten van clustermunie wilden beleggen inmiddels gedwongen hun posities te verkopen.

Geconcludeerd kan dus worden dat het beleid van drie van de vier financiële instellingen beleggingen in clustermunie onvoldoende uitsluit en investeringen in clustermunie producenten derhalve blijven voortbestaan. Bovendien wordt het beleid soms niet goed toegepast, zoals het geval was bij de pas onlangs verkochte belegging van Rabobank Nederland in aandelen van Textron. Wanneer we kijken naar de voorgestelde AMvB, dan zouden overigens alle gevonden investeringen met uitzondering van één investering van Robeco (en tot voor kort één investering van Rabobank), zijn toegestaan.

Van de US\$ 159,05 miljoen aan investeringen die wij vonden tussen 31 december 2011 en 25 mei 2012 zou onder de nieuwe maatregel US\$ 158,36 miljoen nog steeds zijn toegestaan. Van dat bedrag is inmiddels US\$ 1,95 miljoen verkocht.

Aanbevelingen

Wanneer de Nederlandse regering wil dat deze financieringsstroom naar producenten van clustermunie stopt, zal ook gekeken moeten worden hoe om te gaan met investeringen van buitenlandse dochterondernemingen van Nederlandse financiële instellingen. Aangezien de Wet Financieel Toezicht niet geldt voor deze dochterondernemingen, kan dit niet middels een AMvB geregeld worden en is een aparte wettelijke regeling nodig. Veel van de gevonden investeringen door buitenlandse dochterbedrijven werden overigens gedaan via index trackers. De regering zou derhalve ook die uitzondering moeten laten vervallen.

Om Nederlandse financiële instellingen zekerheid te verschaffen over welke investeringen vanwege productie van clustermunie niet langer zijn toegestaan, zou de Nederlandse regering een lijst van producenten moeten vrijgeven, of een extern orgaan de opdracht geven een dergelijk lijst bekend te maken. Het voorbeeld van de *Council on Ethics* die toeziet op ethische beleggingen door de door de Noorse regering beheerde pensioenfondsen kan hierbij als voorbeeld dienen.¹

Financiële instelling	Clustermunitie producent	Aantal aandelen	Aandelen (US\$ miljoen)	Obligaties (US\$ miljoen)	Dochterbedrijf gevestigd in	Huidige status
ABN AMRO	Textron	14.563	0,30	1,65	Frankrijk	Verkocht
AEGON	Alliant Techsystems	90.590	4,53		V.S.	Nog in bezit
	Lockheed Martin	10.700	0,90		Engeland	Nog in bezit
		459.683	38,51		V.S.	Nog in bezit
	Singapore Technologies Engineering	19.000	0,05		V.S.	Nog in bezit
	Textron	186.678	3,83	0,04	V.S.	Nog in bezit
ING	Alliant Techsystems	253.602	12,68		V.S.	Nog in bezit
	Hanwha Corporation	29	0,00		Zuid-Korea	Nog in bezit
	Lockheed Martin	588.780	49,33	30,92	V.S.	Nog in bezit
	Poongsan	11	0,00		Zuid-Korea	Nog in bezit
	Singapore Technologies Engineering	96.000	0,24		V.S.	Nog in bezit
	Textron	476.477	9,77		V.S.	Nog in bezit
Rabobank	Alliant Techsystems	51.793	2,59		V.S.	Nog in bezit
	Lockheed Martin	2.200	0,18		Nederland	Nog in bezit
		34.300	2,87		V.S.	Nog in bezit
	Textron	24.747	0,51		Nederland	Verkocht
		7.310	0,15		V.S.	Nog in bezit
Totaal (US\$ miljoen)			126,44	32,61		

Inleiding

Achtergrond

IKV Pax Christi zet zich sinds 2003 als mede oprichter van de internationale Cluster Munitie Coalitie (CMC) in voor een wereld zonder clustermunitie.² Clustermunitie is een gebiedsdekkend wapen dat geen onderscheid maakt tussen militairen en burgers. Jarenlang na een conflict maakt clustermunitie bovendien nog slachtoffers onder burgers doordat vele submunitie achterblijven die elk moment alsnog tot ontploffing kunnen komen. Het zijn veelal burgers die hiervan het slachtoffer worden. Clustermunitie is na een wereldwijde samenwerking tussen staten en civil society verboden door een internationaal verdrag dat door 111 landen, waaronder ook Nederland is ondertekend.³ De Conventie over Cluster Munitie (CCM) verbiedt ondertekenaars clustermunitie te gebruiken, produceren, vervoeren en op te slaan. Bovendien bevat het verdrag een verbod om derden te assisteren bij deze handelingen. IKV Pax Christi zet zich al jaren in om investeringen in clustermunitie tegen te gaan. Investerings en kredietverstrekkingen zijn immers handelingen die het mogelijk maken dat een bedrijf clustermunitie produceert. Dit druist in tegen de aard van de CCM, en meer specifiek, tegen het verbod op assistentie dat is opgenomen in het verdrag.

Reeds lang voordat Nederland het internationale verdrag tegen clustermunitie in 2008 ondertekende, vonden in Nederland heftige discussies plaats over Nederlandse investeringen in producenten van clustermunitie. Zembla zond in maart 2007 een documentaire uit waarin deze investeringen bloot werden gelegd, wat toen al veel maatschappelijke en politieke verontwaardiging teweeg bracht.²

Sindsdien is er veel veranderd. Veel financiële instellingen hebben mede door de ontstane publieke druk beleid ingevoerd om investeringen in clustermunitie uit te sluiten. Onder de 111 landen die het internationale verdrag tegen clustermunitie ondertekend hebben groeit bovendien de interpretatie dat ook investeringen in producenten in het buitenland als onderdeel van assistentie in de productie van clustermunitie gezien moet worden, en dus door het verdrag verboden worden.

De aangekondigde maatregelen tegen investeringen in clustermunitie in Nederland

De Nederlandse regering heeft stappen aangekondigd om investeringen in clustermunitie tegen te gaan. Op 13 oktober 2011 kondigde Minister de Jager namens de regering aan dat het Besluit marktmisbruik van de Wet op het financieel toezicht (Wft) zal worden aangepast om te vermijden dat een onderneming directe steun verleent aan een (buitenlandse) onderneming die clustermunitie produceert, verkoopt of distribueert om zo investeringen in dergelijke ondernemingen zoveel mogelijk te beperken. De voorgenomen maatregel zal naar verwachting per 1 januari 2013 van kracht worden.³

---

² De Cluster Munition Coalition (CMC) bestaat inmiddels uit meer dan 350 NGOs uit meer dan 80 landen. IKV Pax Christi is bestuurslid van de internationale coalitie en woordvoerder van de Nederlandse Cluster Munitie Coalitie die bestaat uit o.a. Amnesty International, Campagne tegen Wapenhandel, Oxfam Novib, Stichting Vluchteling en UNICEF.

³ Voor meer informatie over het internationale verdrag en haar ondertekenaars, zie www.stopclustermunitie.org.

IKV Pax Christi is blij met de aangekondigde stappen vanuit de regering en het streven op deze manier bij te dragen aan een wereld zonder clustermunitie, ook via Nederlandse investeringen in bedrijven buiten de eigen landsgrenzen. De vraag die echter rijst is of de concept maatregel zoals die nu voor ligt krachtig genoeg is om daadwerkelijk effect te berokkenen en of deze bovendien voldoende houvast geeft voor investeerders om clustermunitie producenten uit hun portfolio te weren.

De Nederlandse regering zou met de voorgestelde wijziging in artikel 21a van het Besluit marktmisbruik het verwerven of aanbieden van een financieel instrument in een onderneming die clustermunitie produceert, het verstrekken van een lening aan deze bedrijven, en het verwerven van niet vrij verhandelbare deelnemingen in het kapitaal van deze ondernemingen (aandelen in niet-beursgenoteerde bedrijven) willen voorkomen. Er wordt hierbij een uitzondering gemaakt voor door derden beheerde beleggingen en investeringen die een index volgen die beiden voor minder dan 5% bestaan uit clustermunitie producenten, alsook investeringen in projecten die niet ten goede komen aan de productie, verkoop of distributie van clustermunitie.

In reactie op de aangekondigde maatregelen zijn zowel vanuit IKV Pax Christi, als ook vanuit financiële instellingen en vanuit de toezichthouder Autoriteit Financiële Markten (AFM) aanbevelingen gekomen om de maatregel krachtiger en beter naleefbaar te maken.^{4&5} Zo bracht IKV Pax Christi op 10 mei 2012 de aanbevelingen naar voren om:

- de maatregel ook te laten gelden voor buitenlandse dochterondernemingen van Nederlandse financiële instellingen,
- de maatregel handen en voeten te geven door de publicatie van een lijst van bedrijven die (onderdelen van) clustermunitie produceren en dus uitgesloten zouden moeten worden van investeringen,
- de maatregel van kracht te laten zijn op alle investeringen in deze bedrijven, aangezien de financiering voor de productie van clustermunitie voor zover bekend altijd van algemene middelen van die bedrijven komt. Zelfs als het financiële instellingen gaat om financiering van civiele of niet-clustermunitie gerelateerde projecten, kan algemene winst van een bedrijf, ook afkomstig van civiele of niet clustermunitie gerelateerde projecten, geherinvesteerd worden in de financiering van productie van clustermunitie.⁶

De AFM bracht tevens naar voren dat zij van mening is dat de uitzondering die in de maatregel wordt gemaakt voor fondsen die een index volgen geschrapt zou moeten worden. Deze aanbeveling sluit aan bij aanbevelingen die IKV Pax Christi eerder heeft gedaan met betrekking tot indirecte investeringen.⁷

Ten tijde van de eerste discussies over dit onderwerp in Nederland in 2007, investeerden veel Nederlandse financiële instellingen nog zonder enige scrupule in producenten van clustermunitie. Zoals gezegd is dit klimaat veranderd. De vraag is in hoeverre de aangekondigde maatregelen van invloed zijn op het huidige investeringsbeleid van investeerders in Nederland. Dit factsheet onderzoekt dit huidige investeringsklimaat, om de discussie over de voorgestelde maatregelen vanuit de realiteit nader te bezien.

Eerst wordt een overzicht gegeven van de meest recente gegevens die voor handen zijn over financiële relaties van Nederlandse financiële instellingen, inclusief hun buitenlandse dochterbedrijven, met producenten van clustercommunity. Hoofdstuk 1 beschrijft de onderzoeks aanpak. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de gevonden financiële relaties tussen producenten van clustercommunity en Nederlandse financiële instellingen. In dit hoofdstuk wordt ook nagegaan hoe de gevonden financiële relaties zich verhouden tot het beleid van de betreffende financiële instellingen. In hoofdstuk 3 worden tenslotte conclusies getrokken, ook met betrekking tot de door de Nederlandse regering voorgestelde regelgeving rond investeringen in producenten van clustercommunity.

Een samenvatting van de resultaten van dit onderzoek vindt u op de eerste pagina's van dit rapport.

Hoofdstuk 1 Onderzoeksaanpak

1.1 Overzicht onderzoeksaanpak

De eerste stap in dit onderzoek was het vaststellen van de definities van “clustermunitie” en “producent van clustermunitie”. Vervolgens is op basis van publicaties van de betrokken bedrijven en andere openbare bronnen onderzocht welke bedrijven voldoen aan de definitie van “producent van clustermunitie”. Voor deze lijst van bedrijven zijn de financiële relaties met Nederlandse financiële instellingen onderzocht.

1.2 Definitie clustermunitie

Ten behoeve van dit onderzoek is de definitie van clustermunitie gebaseerd op de *Convention on Cluster Munitions* van 2008:⁸

- **Clustermunitie** is conventionele munitie die is ontworpen om meerdere kleine explosieve ladingen van elk minder dan 20 kilogram uit te strooien of te verspreiden. De explosieve submunitie maakt deel uit van de clustermunitie. Het betreft niet:
  - a. Munitie of submunitie ontworpen om vuurpijlen, rook, pyrotechniek of antiradarsneeuw af te werpen; of munitie die uitsluitend werd ontworpen voor luchtafweer;
  - b. Munitie of submunitie ontworpen om elektrische of elektronische effecten te veroorzaken;
  - c. Munitie die, om ongewilde zone-effecten en het risico op niet-geëxplodeerde submunitie te vermijden, elk van de volgende eigenschappen heeft:
    - Elk explosief bevat minder dan tien stuks explosieve submunitie;
    - Elke explosieve submunitie weegt meer dan vier kilogram;
    - Elke explosieve submunitie is ontworpen om een enkel doel te detecteren en aan te vallen;
    - Elke explosieve submunitie is uitgerust met een elektronisch zelfvernietigingsmechanisme;
    - Elke submunitie is uitgerust met een elektronisch mechanisme voor zelfuitschakeling;
- **Explosieve submunitie** betekent een conventioneel explosief dat door een clusterbom wordt uitgestrooid of verspreid en zo ontworpen is dat het vóór, tijdens of na de inslag ontploft.

1.3 Definitie producent van clustermunitie

Een producent van clustermunitie wordt als volgt gedefinieerd:

- Elke onderneming of groep van ondernemingen die, zelf of via een dochtermaatschappij, clustermunitie ontwikkelt en/of produceert volgens de definities van de *Convention on Cluster Munitions* (zie paragraaf 1.1);
- Elke onderneming of groep van ondernemingen die, zelf of via een dochtermaatschappij, cruciale onderdelen van clustermunitie ontwikkelen en/of produceren;

- Een onderneming of groep van ondernemingen wordt beschouwd als een fabrikant van clustermunitie ongeacht het aandeel van de productie van clustermunitie of onderdelen ervan in de totale omzet, en ongeacht de aard van de andere activiteiten van de onderneming.

Bedrijven die na het inwerking treden van de *Convention on Cluster Munitions* (30 mei 2008) nog voldeden aan deze definitie en die niet publiekelijk hebben verklaard dat zij gestopt zijn met de productie van clustermunitie, worden beschouwd als producent van clustermunitie.

1.4 Lijst van clustermunitie producenten

Op basis van de criteria gedefinieerd in paragraaf 1.3, is nagegaan welke bedrijven als clustermunitie producenten beschouwd kunnen worden. Dit resulteerde in een lange lijst van bedrijven, waarvan is nagegaan of informatie te vinden is over hun relaties met financiële instellingen. Dit was het geval voor acht clustermunitie producenten, waarvan de activiteiten in detail worden beschreven in het rapport “Worldwide Investments in Cluster Munitions: a Shared Responsibility”.⁹

• Alliant Techsystems	Verenigde Staten
• Hanwha	Zuid-Korea
• Lockheed Martin	Verenigde Staten
• Norinco	China
• Poongsan	Zuid-Korea
• Singapore Technologies Engineering	Singapore
• Splyav State Research and Production Enterprise	Rusland
• Textron	Verenigde Staten

In dit onderzoek is nagegaan of Nederlandse financiële instellingen op dit moment financiële relaties onderhouden met één of meerdere van deze clustermunitie producenten.

1.5 Onderzoek financiële relaties

In dit onderzoek is nagegaan of Nederlandse financiële instellingen, inclusief hun buitenlandse dochterbedrijven, financiële relaties hebben met producenten van clustermunitie. Deze financiële relaties kunnen bestaan doordat de financiële instelling:

- Een lening heeft verstrekt aan het bedrijf;
- Het bedrijf recentelijk heeft geassisteerd bij een emissie van aandelen of obligaties;
- Voor eigen rekening heeft belegd in aandelen of obligaties van het bedrijf;
- Voor rekening van klanten (in het kader van een beleggingsfonds of een beleggingsmandaat) heeft belegd in aandelen of obligaties van het bedrijf.

Voor zover mogelijk is voor alle financiële instellingen die hun hoofdzetel in Nederland hebben (banken, verzekeraars, pensioenfondsen en anderen) onderzocht of zij op één van de bovengenoemde manieren een financiële relatie onderhouden met één of meer van de producenten van clustermunitie. Alle relaties die in het laatste half jaar (op 31 december 2011 of later) nog bestonden zijn vermeld.

Het onderzoek is in eerste instantie gebaseerd op publicaties van de geselecteerde producenten van cluster munitie, publicaties van Nederlandse financiële instellingen en financiële databanken. Omdat deze bronnen enkele weken tot een jaar kunnen achterlopen op de huidige situatie, zijn alle gevonden relaties ter commentaar voorgelegd aan de betreffende financiële instellingen. Wanneer bleek dat er inmiddels een verandering in de financiële relatie had plaatsgevonden, is dat vermeld.

Hoofdstuk 2 Investeringen Nederlandse financiële instellingen

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk worden de financiële relaties beschreven die zijn gevonden tussen vier Nederlandse financiële instellingen en producenten van cluster munitie. Van ieder van de vier financiële instellingen wordt een kort profiel gegeven, waarna het cluster munitiebeleid van de financiële instelling wordt samengevat. Bij de beschrijving van het beleid wordt gebruik gemaakt van onderzoek door IKV Pax Christi en FairFin (voormalig Netwerk Vlaanderen, België) en informatie die door de financiële instellingen is aangeleverd aan IKV Pax Christi en FairFin in het kader van de update van het rapport “Worldwide Investments in Cluster Munitions: a Shared Responsibility”, dat op 14 juni 2012 gepubliceerd is. Vervolgens worden de gevonden financiële relaties met cluster munitie producenten samengevat. Tenslotte wordt het commentaar van de financiële instelling vermeld.

2.2 ABN AMRO

2.2.1 Kort profiel

De huidige ABN AMRO Group is op 1 juli 2010 ontstaan uit de fusie van de Nederlandse delen van de voormalige ABN AMRO Bank en Fortis Bank Nederland. De bank is eigendom van de Nederlandse staat. ABN AMRO Group N.V. heeft nu 24.225 medewerkers in 23 landen. In Nederland, waar de bank 82% van zijn inkomsten genereert, is ABN AMRO met ruim 470 kantoren een belangrijke speler op de consumenten- en zakelijke markt. Internationaal is de bank vooral actief in het financieren van de sectoren energie, grondstoffen en transport. Verder heeft de bank omvangrijke private banking activiteiten in Nederland, Europa en Azië.¹⁰

Eind 2011 bedroeg het balanstotaal van ABN AMRO € 404,7 miljard, waarvan € 213,6 miljard afkomstig was van geld dat door klanten (particulieren en bedrijven) aan de bank is toevertrouwd.¹¹

2.2.2 Cluster munitie-beleid

ABN AMRO was één van de eerste Europese banken die een beleid op het gebied van cluster munitie opstelde. In 2004 publiceerde de bank een beleidslijn die stelde: “Wij investeren niet in controversiële wapens zoals anti-persoonsmijnen, cluster munitie, kernwapens en onderdelen voor deze wapens.”¹² Na de fusie met Fortis Bank Nederland, dat ook een cluster munitie-beleid had, werd besloten het bestaande beleid van ABN AMRO toe te passen. Op dit moment is de bank bijna klaar met het actualiseren van zijn beleidsstukken.¹³

Als onderdeel van de actualisering van het beleid, is besloten de reikwijdte te vergroten naar alle diensten die de bank aan klanten aanbiedt, inclusief beleggingsadviezen en “execution only”: beleggingen in opdracht van de klant die door de bank worden uitgevoerd. Alle klanten zullen gevraagd worden om hun beleggingen in clustermunie producenten te verkopen. ABN AMRO hanteert daarvoor intern een zwarte lijst met clustermunie producenten. Deze aanpassing is naar verwachting halverwege 2012 afgerond.¹⁴

2.2.3 Financiële relaties met clustermunie producenten

Recentelijk hadden Neuflyze OBC Investissements en Neuflyze OBC Asset Management, twee Franse dochtermaatschappijen van ABN AMRO, beleggingen in twee producenten van clustermunie:

- **Textron**
  - Op 31 december 2011 bezat Neuflyze OBC Asset Management (Frankrijk) 0,05% van de uitstaande obligaties van Textron met een waarde van US\$ 1,65 miljoen.
  - Op 31 maart 2012 bezat ABN AMRO Multi Manager Profile 3, beheerd door Neuflyze OBC Investissements (Frankrijk), 11.040 aandelen van Textron.
  - Op 31 maart 2012 bezat ABN AMRO Multi Manager Profile 5, beheerd door Neuflyze OBC Investissements (Frankrijk), 3.523 aandelen van Textron.

2.2.4 Reactie ABN AMRO

In een schriftelijke reactie laat ABN AMRO weten “Deze posities zijn in april verkocht na instructies van de bank aan de fund manager als onderdeel van de implementatie van onze black list.”¹⁵

2.3 AEGON

2.3.1 Kort profiel

AEGON N.V. is één van de grootste financiële instellingen ter wereld op het gebied van levensverzekeringen, pensioenen en beleggingen.¹⁶ Eind 2011 had AEGON N.V. ongeveer 25.300 medewerkers in dienst, verspreid over meer dan twintig landen in Europa, Noord- en Zuid-Amerika en Azië. De AEGON Groep telde ongeveer 47 miljoen klanten wereldwijd en had een balanstotaal van € 345,6 miljard, waarvan € 286,6 miljard bestond uit beleggingen. Daarnaast beheerde AEGON Asset Management voor particuliere beleggers, financiële instellingen, pensioenfondsen en verzekeraars € 136,9 miljard aan vermogen.¹⁷

2.3.2 Clustermuniebeleid

Sinds november 2011 heeft AEGON voor de hele groep een Verantwoord Beleggingsbeleid, waarin aandacht besteed wordt aan clustermunie. Het beleid stelt dat AEGON niet voor eigen rekening (*general account*) zal beleggen in bedrijven die rechtstreeks betrokken zijn bij productie, ontwikkeling, handel en onderhoud in/van clustermunie. Dit beleid heeft betrekking op alle beleggingen die AEGON op de eigen balans heeft staan (*general account*) om aan de verplichtingen jegens aandeelhouders en klanten (verzekeringnemers) te voldoen, met uitzondering van hedge funds en indexfondsen. Het beleid heeft geen betrekking op de beleggingsfondsen en mandaten die voor klanten beheerd worden, omdat deze beleggingen niet op de balans van AEGON staan.¹⁸

Om het beleid te implementeren gebruikt AEGON een openbare uitsluitingslijst, waarop in april 2002 19 bedrijven stonden.¹⁹

2.3.3 Financiële relaties met clustermaatschappijen producenten

Kames Capital (Groot-Brittannië) en Transamerica (Verenigde Staten) en Transamerica Series Trust (Verenigde Staten) zijn dochtermaatschappijen van AEGON die beleggingsfondsen aanbieden aan private en institutionele beleggers. Sommige van deze beleggingsfondsen worden beheerd door externe vermogensbeheerders. Recentelijk hadden beleggingsfondsen van deze dochtermaatschappijen de volgende beleggingen in producenten van clustermaatschappijen uitstaan:

- **Alliant Techsystem**
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Mid Value Portfolio, beheerd door Cramer Rosenthal McGlynn (Verenigde Staten), 44.400 aandelen van Alliant Techsystems.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica JPMorgan Mid Cap Value, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 20.490 aandelen van Alliant Techsystems.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica JPMorgan Mid Cap Value VP, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 25.700 aandelen van Alliant Techsystems.

- **Lockheed Martin**
  - Op 29 februari 2012 bezat Kames Capital (Verenigd Koninkrijk), via het Kames Strategic Assets Fund B Accumulation Shares, 10.700 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Financial Advisors (Verenigde Staten) 300 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Large Core, beheerd door Aronson Johnson & Ortiz (Verenigde Staten), 38.300 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Large Value Portfolio, beheerd door Aronson Johnson & Ortiz (Verenigde Staten), 80.500 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica BlackRock Large Cap Value VP, beheerd door BlackRock Investment Management (Verenigde Staten), 170.000 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Blackrock Large Cap Value Fund, beheerd door BlackRock Investment Management (Verenigde Staten), 71.000 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Madison Diversified Income VP, beheerd door Madison Investment Advisors (Verenigde Staten), 933 aandelen van Lockheed Martin.
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Quality Value, beheerd door Wellington Management Company (Verenigde Staten), 98.650 aandelen van Lockheed Martin.

- **Singapore Technologies Engineering**
  - Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Morgan Stanley Active International Allocation, beheerd door Morgan Stanley Investment Management Inc. (Verenigde Staten), 19.000 aandelen van Singapore Technologies Engineering.

- **Textron**

- Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Large Core, beheerd door Aronson Johnson & Ortiz (Verenigde Staten), 38.400 aandelen van Textron.
- Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Large Value Portfolio, beheerd door Aronson Johnson & Ortiz (Verenigde Staten), 141.500 aandelen van Textron.
- Op 31 maart 2012 bezat Transamerica JPMorgan Enhanced Index VP, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 1.861 aandelen van Textron.
- Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Multi-Managed Balanced, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 3.743 aandelen van Textron.
- Op 31 maart 2012 bezat Transamerica Partners Balanced Portfolio, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 1.174 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat Transamerica Series Trust (Verenigde Staten) 0,05% van de uitstaande obligaties van Textron met een waarde van US\$ 0,04 miljoen.

2.3.4 Reactie AEGON

In een reactie laat AEGON weten: “In geen van de gevallen betreft het investeringen voor AEGON’s general account (eigen geld), maar posities in beleggingsfondsen.”²⁰

2.4 ING

2.4.1 Kort profiel

ING Bank maakt deel uit van de ING Groep, een Nederlandse financiële instelling die wereldwijd diensten levert op het gebied van bankieren, beleggen, levensverzekeringen en pensioenen. ING heeft wereldwijd meer dan 85 miljoen klanten in Europa, de Verenigde Staten, Canada, Latijns-Amerika, Azië en Australië: particulieren, kleine en middelgrote bedrijven, grote ondernemingen, instellingen en overheden.²¹

Eind 2010 had ING Groep ruim 107.000 medewerkers. Het balanstotaal van de groep bedroeg € 1.279 miljard.²² Daarnaast beheerde ING voor derden - via beleggingsfondsen en mandaten van particulieren en institutionele beleggers - een totaal vermogen van € 321,7 miljard.²³

Als voorwaarde voor het verkrijgen van goedkeuring door de Europese Commissie voor Nederlandse staatssteun eind 2008, heeft ING een herstructureringsplan moeten opstellen waarmee wordt aangetoond dat het bedrijf ook op de lange termijn levensvatbaar is en waarin maatregelen zijn opgenomen om oneerlijke concurrentie te voorkomen. De kern van dit plan behelst het volledig splitsen van de bankactiviteiten enerzijds en de verzekeringsactiviteiten (inclusief het vermogensbeheer) anderzijds.²⁴

De operationele splitsing is vanaf 1 januari 2011 al afgerond. Uiterlijk eind 2013 zal het verzekeringsbedrijf/vermogensbeheer worden afgestoten door middel van verkoop, beursgang of een combinatie van beide. ING zal dan als retail-, direct- en zakenbank verdergaan.²⁵

2.4.2 Clustermunitiebeleid

Het beleid van ING op het gebied van controversiële wapens, waaronder clustermunitie, stelt dat ING de productie van, het onderhoud van en de handel in deze wapens niet zal financieren en ook geen financiële diensten zal verlenen aan bedrijven die betrokken zijn bij dit soort wapens. Het beleid geldt ook voor beleggingen voor eigen rekening en voor beleggingen voor klanten via actief door ING beheerde fondsen. Het beleid geldt echter niet voor passief beheerde fondsen (indextrackers) en voor beleggingen voor klanten in de vorm van mandaten. Daarnaast maakt ING het voorbehoud dat het beleid alleen geïmplementeerd zal worden waar dat juridisch mogelijk en eenzijdig afdwingbaar is.²⁶

Ter toelichting op dat laatste voorbehoud schrijft ING: “Die laatste toevoeging in de policytekst beschrijft onze positie in de VS / de fiduciary boards waar we – op basis van de wettelijke positie van de boards ons beleid zonder hun toestemming niet eenzijdig af kunnen dwingen.”²⁷

Voor intern gebruik heeft ING een lijst opgesteld met 30 bedrijven die betrokken zijn bij controversiële wapens, waaronder clustermunitie, waarmee ING geen relatie wil onderhouden.²⁸

2.4.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten

Dochtermaatschappijen van ING in Canada, de Verenigde Staten en Zuid-Korea beheerden recentelijk beleggingen in een aantal producenten van clustermunitie:

• Alliant Techsystems

- Op 31 december 2011 bezat ING Investment Management Co. (Verenigde Staten) via
  - ING Index Plus Mid Cap Fund 5.563 aandelen van Alliant Techsystems;
  - ING Index Plus MidCap Portfolio 29.359 aandelen van Alliant Techsystems;
  - ING Russell Mid Cap Growth Index Portfolio 380 aandelen van Alliant Techsystems;
  - ING Russell Mid Cap Index Portfolio 12.800 aandelen van Alliant Techsystems.
- Op 31 december 2011 bezat ING J.P. Morgan Mid Cap Value Portfolio, beheerd door JP Morgan Asset Management (Verenigde Staten), 40.700 aandelen van Alliant Techsystems.
- Op 31 december 2011 bezat ING Value Choice Fund, beheerd door Tradewinds Global Investors (Verenigde Staten), 158.500 aandelen van Alliant Techsystems.
- Op 31 december 2011 bezat ING American Century Small-Mid Cap Value Portfolio, beheerd door American Century Investment Management (Verenigde Staten), 6.300 aandelen van Alliant Techsystems.

• Hanwha Corp

- Op 31 december 2011 bezat ING Investment Management (Zuid-Korea), via het ING Future-making Stock Retirement Plan 7 en het ING Future-making Stock Retirement Plan 7-1, 29 aandelen van Hanwha Corp.

• Lockheed Martin

- Op data variërend tussen 31 december 2011 en 31 maart 2012, bezat ING Investment Management Co (Verenigde Staten) via
  - ING (L) Invest US (Enhanced Core Concentrated) 179 aandelen van Lockheed Martin;
  - ING Corporate Leaders 100 Fund 1.120 aandelen van Lockheed Martin;

- ING Global Advantage and Premium Opportunity Fund 8.040 aandelen van Lockheed Martin;
- ING Index Plus Large Cap Fund 16.271 aandelen van Lockheed Martin;
- ING Index Plus LargeCap Portfolio 42.732 aandelen van Lockheed Martin;
- ING Russell Large Cap Growth Index Portfolio 19.020 aandelen van Lockheed Martin;
- ING Russell Large Cap Index Portfolio 13.850 aandelen van Lockheed Martin;
- ING Russell Large Cap Value Index Portfolio 700 aandelen van Lockheed Martin;
- ING U.S. Stock Index Portfolio 92.657 shares in Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Pioneer Fund Portfolio, beheerd door Pioneer Investment Management (Verenigde Staten), 6.063 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Fund, beheerd door State Street Global Advisors (Verenigde Staten), 1.926 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Growth, beheerd door State Street Global Advisors (Verenigde Staten), 940 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING ING Direct Streetwise Balanced Income Fund, beheerd door State Street Global Advisors (Verenigde Staten), 282 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING T. Rowe Price Equity Income Portfolio, beheerd door T. Rowe Price Associates (Verenigde Staten), 102.900 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING T. Rowe Price Equity Income Portfolio, beheerd door T. Rowe Price Associates (Verenigde Staten), 97.900 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Global Value Choice Fund, beheerd door Tradewinds Global Investors (Verenigde Staten), 70.000 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Value Choice Fund, beheerd door Tradewinds Global Investors (Verenigde Staten), 114.200 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 december 2011 bezat ING Investment (Verenigde Staten) 0,18% van de uitstaande obligaties van Lockheed Martin met een waarde van US\$ 12,58 miljoen.
- Op 31 december 2011 bezat ING Investment (Verenigde Staten) 0,06% van de uitstaande obligaties van Lockheed Martin met een waarde van US\$ 4,0 miljoen.
- Op 31 december 2011 bezat ING Life Insurance & Annuity Co. (Verenigde Staten) 0.20% van de uitstaande obligaties van Lockheed Martin met een waarde van US\$ 13,8 miljoen.
- Op 31 december 2011 bezat ING Investment Management Co. (Verenigde Staten) 0.01% van de uitstaande obligaties van Lockheed Martin met een waarde van US\$ 0,54 miljoen.
- **Poongsan**
  - Op 31 december 2011, bezat ING Investment Management (Zuid-Korea), via het ING Future-making Stock Retirement Plan 7 en het ING Future-making Stock Retirement Plan 7-1, 11 aandelen van Poongsan Corp.

- **Singapore Technologies Engineering**

- Op 31 december 2011 bezat ING Investment Management Co. (Verenigde Staten) via de ING International Index Portfolio, 81.000 aandelen van Singapore Technologies Engineering.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Fund, beheerd door State Street Global Advisors (Canada), 7.000 aandelen van Singapore Technologies Engineering.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Growth Fund, beheerd door State Street Global Advisors (Canada), 2.000 aandelen van Singapore Technologies Engineering.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Income Fund, beheerd door State Street Global Advisors (Canada), 6.000 aandelen van Singapore Technologies Engineering.

- **Textron**

- Op data variërend tussen 31 december 2011 en 31 maart 2012, bezat ING Investment Management Co. (Verenigde Staten) via
  - ING (L) Invest US (Enhanced Core Concentrated) 187 aandelen van Textron;
  - ING Global Advantage and Premium Opportunity Fund 4.700 aandelen van Textron;
  - ING Index Plus Large Cap Fund 9.752 aandelen van Textron;
  - ING Index Plus LargeCap Portfolio 22.400 aandelen van Textron;
  - ING Russell Mid Cap Growth Index Portfolio 2.300 aandelen van Textron;
  - ING Russell Mid Cap Index Portfolio 105.750 aandelen van Textron;
  - ING U.S. Stock Index Portfolio 93.384 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat ING Invesco Van Kampen Comstock Portfolio, beheerd door Invesco Advisers (Verenigde Staten), 138.530 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Fund, beheerd door State Street Global Advisors Ltd. (Canada), 604 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Growth Fund, beheerd door State Street Global Advisors Ltd. (Canada), 1.044 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat ING Direct Streetwise Balanced Income Fund, beheerd door State Street Global Advisors Ltd. (Canada), 126 aandelen van Textron.
- Op 31 december 2011 bezat ING UBS U.S. Large Cap Equity Portfolio, beheerd door UBS Global Asset Management (Verenigde Staten), 97.700 aandelen van Textron.

2.4.4 Reactie ING

In een reactie laat ING weten dat alle genoemde posities niet strijdig zijn met het ING-beleid. Het betreft volgens ING uitsluitend beleggingen op basis van mandaten, beleggingen in indextrackers en beleggingen in actief beheerde fondsen in de Verenigde Staten die door een fiduciary board worden bestuurd.²⁹

2.5 Rabobank

2.5.1 Kort profiel

De Rabobank Groep is een internationale financiële dienstverlener op coöperatieve grondslag die actief is op het gebied van bankieren, vermogensbeheer, leasing, verzekeren en vastgoed. In Nederland ligt de nadruk op brede financiële dienstverlening, de internationale focus is vooral gericht op de food- en agribusiness.³⁰ Eind 2011 had de Rabobank Groep ongeveer 59.700 medewerkers, verspreid over 47 landen. De groep is eigendom van de 139 lokale Rabobanken. In Nederland heeft de groep ruim 7,6 miljoen particuliere klanten, 800.000 zakelijke klanten en 872 vestigingen.³¹

Het balanstotaal van de Rabobank Groep had eind 2011 een omvang van € 731,6 miljard, waarvan € 329,9 miljard bestond uit door (particuliere en zakelijke) klanten aan de bank toevertrouwd geld. Daarvan was € 200,1 miljard afkomstig van de spaartegoeden van de lokale Rabobanken.³²

2.5.2 Clustermunitiebeleid

Volgens het wapenbeleid van de Rabobank Groep zal de bank geen financiering verstrekken aan, en niet voor eigen rekening beleggen in, bedrijven die betrokken zijn bij de productie van clustermunitie. Rabobank geeft klanten ook geen beleggingsadvies over bedrijven die actief zijn op het gebied van controversiële wapens en biedt beleggers ook niet de mogelijkheid om via Rabobank te beleggen in deze bedrijven.³³ Om zijn uitsluitingsbeleid uit te kunnen voeren, houdt Rabobank een ongepubliceerde lijst van clustermunitie producenten bij.³⁴

Vermogensbeheerder Robeco, een dochterbedrijf van Rabobank, heeft een eigen uitsluitingsbeleid waarin beleggingen in aandelen en obligaties van clustermunitie producenten worden uitgesloten. Het beleid kent echter verschillende uitzonderingen, met name voor dochterbedrijven waarin Robeco een minderheidsbelang heeft en voor dochterbedrijven die een onafhankelijke beheersstructuur hebben. Dit betekent dat het beleid niet wordt toegepast door Robeco's dochterbedrijven in België, India, de Verenigde Staten en Zwitserland. Verder geldt voor beleggingsmandaten dat Robeco de betreffende klanten adviseert om het beleid te volgen, maar dat dit niet wordt afgedwongen.³⁵ Op de uitsluitingslijst van Robeco staan alle beursgenoteerde clustermunitie producenten waarop dit onderzoek zich richt (zie paragraaf 1.4).³⁶

2.5.3 Financiële relaties met clustermunitie producenten

Rabobank, Robeco en diens dochterbedrijf Harbor Capital Advisors belegden recentelijk in drie verschillende producenten van clustermunitie:

- **Alliant Techsystems**
  - Op 31 maart 2012 bezat Robeco Investment Management (Verenigde Staten) 51.793 aandelen van Alliant Techsystems.
- **Lockheed Martin**
  - Op 31 maart 2012 bezat Robeco Institutional Asset Management (Nederland) 2.200 aandelen van Lockheed Martin.

- Op 31 maart 2012 bezat Robeco Investment Management (Verenigde Staten), via het Robeco Boston Partners Long/Short Research Fund, 9.000 aandelen van Lockheed Martin.
- Op 31 maart 2012 bezat het Harbor Large Cap Value Fund, dat voor Harbor Capital Advisors (Verenigde Staten) beheerd wordt door Cohen & Steers Capital Management, 25.300 aandelen van Lockheed Martin.
- **Textron**
  - Op 31 december 2011 bezat Rabobank Nederland (Nederland) 24.747 aandelen van Textron.
  - Op 31 maart 2012 bezat Robeco Investment Management (Verenigde Staten), via het Robeco Boston Partners Long/Short Research Fund, 7.310 aandelen van Textron.

2.5.4 Reactie Rabobank

In een reactie laat Rabobank weten: “De gerapporteerde share holdings zijn juist. De aandelen Textron zijn door Rabobank Nederland in het eerste kwartaal 2012 verkocht.”³⁷ Op de vraag of de recente investering van Rabobank Nederland in aandelen van Textron niet strijdig was met het beleid van Rabobank, luidt het antwoord: “De Rabobank heeft volledig commitment aan haar beleid wapenindustrie. Inmiddels is deze holding vervallen.”³⁸ Over de beleggingen van Robeco Institutional Asset Management (Nederland) in aandelen Lockheed Martin zegt Rabobank: “De holdings zijn opgenomen in discretionaire mandaten van klanten van Robeco die hebben aangegeven het uitsluitingsbeleid van Robeco niet te willen toepassen op hun eigen portefeuille. Hoewel Robeco in beginsel de toepassing van het uitsluitingsbeleid promoot, kunnen klanten die mandaten hebben uitstaan er toch voor kiezen hier niet in mee te gaan.”³⁹

Hoofdstuk 3 Conclusies

Dit onderzoek toont aan dat vier grote Nederlandse financiële instellingen recentelijk financiële relaties onderhielden met meerdere producenten van clustercommunity. De vier financiële instellingen zijn:

- ABN AMRO
- AEGON
- ING
- Rabobank

Het gaat bij deze financiële relaties niet om leningen of andere bancaire relaties, het gaat uitsluitend om beleggingen in aandelen en obligaties van de betreffende bedrijven. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen:

- Beleggingen voor eigen rekening: tot voor kort door Rabobank Nederland;
- Beleggingen voor klanten via beleggingsfondsen en mandaten: door vermogensbeheerders van AEGON, ING, Rabobank en (tot voor kort) ABN AMRO.

Ook kan geconstateerd worden dat vrijwel alle gevonden beleggingen beheerd worden door buitenlandse dochtermaatschappijen van de vier Nederlandse financiële instellingen. Dergelijke buitenlandse beleggingen vallen buiten de reikwijdte van het door de Nederlandse overheid voorgestelde verbod op investeringen in clustercommunity.

Alleen voor Rabobank geldt dat ook op beperkte schaal belegd wordt in aandelen van producenten van clustercommunity door Nederlandse onderdelen van de financiële instelling: door Rabobank-dochter Robeco Institutional Asset Management en tot voor kort ook door Rabobank Nederland (in het eerste kwartaal van 2012 heeft Rabobank Nederland zijn aandelen Textron verkocht).

Financiële instelling	Clustermunitie producent	Aantal aandelen	Aandelen (US\$ miljoen)	Obligaties (US\$ miljoen)	Dochterbedrijf gevestigd in	Huidige status
ABN AMRO	Textron	14.563	0,30	1,65	Frankrijk	Verkocht
AEGON	Alliant Techsystems	90.590	4,53		V.S.	Nog in bezit
	Lockheed Martin	10.700	0,90		Engeland	Nog in bezit
		459.683	38,51		V.S.	Nog in bezit
	Singapore Technologies Engineering	19.000	0,05		V.S.	Nog in bezit
	Textron	186.678	3,83	0,04	V.S.	Nog in bezit
ING	Alliant Techsystems	253.602	12,68		V.S.	Nog in bezit
	Hanwha Corporation	29	0,00		Zuid-Korea	Nog in bezit
	Lockheed Martin	588.780	49,33	30,92	V.S.	Nog in bezit
	Poongsan	11	0,00		Zuid-Korea	Nog in bezit
	Singapore Technologies Engineering	96.000	0,24		V.S.	Nog in bezit
	Textron	476.477	9,77		V.S.	Nog in bezit
Rabobank	Alliant Techsystems	51.793	2,59		V.S.	Nog in bezit
	Lockheed Martin	2.200	0,18		Nederland	Nog in bezit
		34.300	2,87		V.S.	Nog in bezit
	Textron	24.747	0,51		Nederland	Verkocht
		7.310	0,15		V.S.	Nog in bezit
Totaal (US\$ miljoen)			126,44	32,61		

De vier Nederlandse financiële instellingen hebben alle vier een beleid dat investeringen in producenten van clustermunitie volledig uitsluit of sterk beperkt. Voor alle vier geldt de uitsluiting voor leningen en beleggingen voor eigen rekening. Bij ABN AMRO, ING en Rabobank geldt het beleid ook voor beleggingsfondsen die de financiële instelling beheert, bij AEGON is dat niet het geval.

ING en Rabobank gaan echter minder ver dan ABN AMRO. ING en Rabobank weren beleggingen in clustermunitie niet bij mandaten en bij beleggingsfondsen die bestuurd worden door een Amerikaanse *fiduciary board* of die beheerd worden door dochterbedrijven waarin de bank een minderheidsbelang heeft. ING maakt bovendien een uitzondering voor indexfondsen.

ABN AMRO gaat een stap verder en weert sinds kort alle vormen van beleggingen in clustermunitie, ook via mandaten. Ook zijn klanten die op eigen initiatief in producenten van clustermunitie wilden beleggen inmiddels gedwongen hun posities te verkopen.

Wanneer het beleid van de vier financiële instellingen wordt vergeleken met de gevonden beleggingen in producenten van cluster munitie, kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- ABN AMRO: heeft het meest vergaande beleid en houdt zich sinds kort daar ook volledig aan. De gevonden beleggingen door beleggingsfondsen zijn in april 2012 verkocht;
- AEGON: houdt zich aan zijn beleid, maar omdat beleggingen door beleggingsfondsen niet worden uitgesloten, beheert AEGON toch een groot aantal beleggingen in producenten van cluster munitie;
- ING: houdt zich aan zijn beleid dat weliswaar beleggingen door beleggingsfondsen uitsluit, maar verschillende uitzonderingen kent waardoor in de praktijk nog in het kader van een groot aantal beleggingsfondsen en mandaten in producenten van cluster munitie belegd wordt;
- Rabobank: houdt zich sinds kort aan zijn beleid, nadat Rabobank Nederland zijn beleggingen voor eigen rekeningen in aandelen Textron onlangs verkocht. Dochterbedrijf Robeco sluit beleggingen in cluster munitie producenten weliswaar uit, maar maakt verschillende uitzonderingen waardoor in het kader van een aantal beleggingsfondsen en mandaten in producenten van cluster munitie belegd wordt.

Nederlandse investeringen vs aangekondigde maatregel vanuit de regering

Wanneer we kijken naar de resultaten van het onderzoek in Nederlandse investeringen in cluster munitie producenten blijkt dat het gros van de investeringen gedaan worden door buitenlandse dochterbedrijven, die buiten de reikwijdte van het investeringsverbod vallen. Slechts twee investeringen, van Rabobank Nederland in Textron (inmiddels verkocht) en van Robeco in Lockheed Martin, zouden middels de aangekondigde maatregel vanaf 1 januari 2013 verboden zijn.

Van de US\$ 159,05 miljoen aan investeringen die wij vonden tussen 31 december 2011 en 25 mei 2012 zou onder de nieuwe maatregel US\$ 158,36 miljoen nog steeds zijn toegestaan. (Van dat bedrag is inmiddels US\$ 1,95 miljoen verkocht).

Als de minister de materie en de adviezen vanuit het maatschappelijk middenveld, financiële instellingen en ook het AFM ter harte zou nemen zou dit bedrag aanzienlijk worden verkleind en dus beter aansluiten bij het streven van de minister om cluster munitie echt uit te bannen. De maatregel zou bovendien toepasbaar moeten zijn op buitenlandse dochterondernemingen. Veel van de gevonden investeringen door buitenlandse dochterbedrijven werden overigens gedaan via index trackers. De regering zou derhalve ook die uitzondering moeten laten vervallen.

Wij hopen dan ook dat deze factsheet inzicht geeft in de huidige situatie en op die manier bijdraagt aan een geïnformeerde discussie tussen alle betrokken partijen op dit onderwerp.

Bronverwijzingen

- 1 Website Council on Ethics, http://www.regjeringen.no/en/sub/styrer-rad-utvalg/ethics_council.html?id=434879, bezocht op 28 mei 2012.
- 2 Jos van Dongen en André Tak Zembla, Zembla, VARA en NPS, “Het clusterbomgevoel”, maart 2007, beschikbaar op <http://zembla.vara.nl/About-Zembla-English.2828.0.html>, bezocht op 19 April 2012.
- 3 Minister van Financiën De Jager, “Kamerbrief over uitwerking verbod op directe investeringen in clustermunitie”, 21 maart 2012.
- 4 Eumedion, “Eumedion steunt voorgenomen verbod op beleggingen in clustermunitie-ondernemingen”, 11 mei 2012, beschikbaar op <http://www.eumedion.nl/nl/nieuws/eumedion/eumedion-steunt-verbod-op-beleggingen-in-clustermunitie-ondernemingen>, bezocht op 22 mei 2012.
- 5 Brief van de AFM aan het Ministerie van Financiën, 15 mei 2012, p.5 en 6, kenmerk SBI-MNFr-I 2041698, beschikbaar op <http://www.afm.nl/~media/Files/consultaties/reactie-consultatie-nieuwe-regels.ashx>, bezocht op 22 mei 2012.
- 6 Brief van IKV Pax Christi aan demissionair minister van Financiën De Jager, 10 mei 2012, beschikbaar op <http://www.ikvpaxchristi.nl/files/Documenten/Actueel%20of%20agenda/2012/Reactie%20uitwerking%20verbod%20op%20directe%20investeren.pdf>, bezocht op 22 mei 2012.
- 7 Zie bijvoorbeeld: IKV Pax Christi en Netwerk Vlaanderen, “Worldwide Investments in Cluster Munitions: a Shared Responsibility”, mei 2011, p. 105, beschikbaar op <http://www.ikvpaxchristi.nl/files/Documenten/wap%20cluster%20munitie/CMC%20rapport%2025%20mei%202011/Worldwide%20Investments%20in%20Cluster%20Munitie%20ns.pdf;%20a%20shared%20responsibility%20-%202011.pdf>, bezocht op 27 april 2012.
- 8 Website Convention on Cluster Munitions, <http://www.clusterconvention.org/>, bezocht in mei 2010.
- 9 IKV Pax Christi en Netwerk Vlaanderen, “Worldwide Investments in Cluster Munitions: a Shared Responsibility”, mei 2011, pp. 33-41, beschikbaar op <http://www.ikvpaxchristi.nl/files/Documenten/wap%20cluster%20munitie/CMC%20rapport%2025%20mei%202011/Worldwide%20Investments%20in%20Cluster%20Munitie%20ns.pdf;%20a%20shared%20responsibility%20-%202011.pdf>, bezocht op 27 april 2012.
- 10 ABN AMRO Group, “Annual Report 2011”, maart 2012, p. 4, 133, 139, beschikbaar op <http://www.abnamro.com/en/about-abn-amro/reports-and-reviews/index.html>, bezocht in april 2012.

- 11 ABN AMRO Group, “Annual Report 2011”, maart 2012, p. 151, 186, beschikbaar op <http://www.abnamro.com/en/about-abn-amro/reports-and-reviews/index.html>, bezocht in april 2012.
- 12 IKV Pax Christi en Netwerk Vlaanderen, “Worldwide Investments in Cluster Munitions: a Shared Responsibility”, mei 2011, pp. 105-106, beschikbaar op <http://www.ikvpaxchristi.nl/files/Documenten/wap%20cluster%20munitie/CMC%20rapport%2025%20mei%202011/Worldwide%20Investments%20in%20Cluster%20Munitie ns.pdf;%20a%20shared%20responsibility%20-%202011.pdf> , bezocht op 27 april 2012.
- 13 ABN AMRO, “E-mail aan Netwerk Vlaanderen”, 22 februari 2011; ABN AMRO, “E-mail aan FairFin ”, 27 april 2012.
- 14 ABN AMRO, “E-mail aan FairFin”, 27 april 2012.
- 15 Kooloos, R., “E-mail aan Profundo”, ABN AMRO, 11 mei 2012.
- 16 Website AEGON Bank, “Over AEGON Bank”, <http://www.aegon.nl/overaegon/> bezocht in april 2012.
- 17 Website AEGON, “Annual Report 2011”, maart 2012, p. 7, 134, 231, 354, <http://corporatereporting.aegon.com/2011/review/userfiles/pdf/AEGON-Annual-Report-2011.pdf>, bezocht in april 2012.
- 18 AEGON, “AEGON N.V. Responsible Investment Policy”, november 2011, beschikbaar op <http://www.aegon.com/en/Home/Sustainability/Investing-Responsibly/Responsible-Investment-Policy/>, bezocht op 23 april 2012.
- 19 AEGON, “AEGON N.V. Responsible Investment Policy”, november 2011, beschikbaar op <http://www.aegon.com/en/Home/Sustainability/Investing-Responsibly/Responsible-Investment-Policy/>, bezocht op 23 april 2012.
- 20 Wildeboer Schut, R., “E-mail aan Profundo”, AEGON, 14 mei 2012.
- 21 Website ING Nederland, “ING Groep”, <http://www.ing.nl/de-ing/over-de-ing/over-de-ing/ing-groep/index.aspx> bezocht in april 2012.
- 22 ING Groep, “Jaarverslag 2011”, april 2012, p. 9, beschikbaar op <http://www.ing.com/Ons-Bedrijf/Investor-relations/Jaarverslagen.htm>, bezocht in april 2012.
- 23 ING Groep, “Jaarverslag 2011”, april 2012, p. 55, beschikbaar op <http://www.ing.com/Ons-Bedrijf/Investor-relations/Jaarverslagen.htm>, bezocht in april 2012, bezocht in april 2012.
- 24 ING Groep, “Persbericht: ING restructuring plan approved by European Commission”, 18 november 2009.

- 25 ING Groep, “Jaarverslag 2011”, april 2012, p. 17, beschikbaar op <http://www.ing.com/Ons-Bedrijf/Investor-relations/Jaarverslagen.htm>, bezocht in april 2012, bezocht in april 2012.
- 26 ING, “ING Finance and Investment Policies”, p. 15, beschikbaar op <http://www.ingforsomethingbetter.com/our-approach/business/>, bezocht op 27 april 2012.
- 27 Cohen Stuart, A., “E-mail aan Profundo, ING, 21 mei 2012.
- 28 ING, “E-mail aan Netwerk Vlaanderen”, 11 maart 2011.
- 29 Cohen Stuart, A., “E-mail aan Profundo, ING, 21 mei 2012.
- 30 Website Rabobank Groep, “Wie we zijn”, http://overons.rabobank.com/content/profiel/wie_we_zijn/, bezocht in april 2012.
- 31 Website Rabobank Groep, “Jaarbericht 2011”, maart 2011, p. 4, beschikbaar op [http://overons.rabobank.com/content/images/Jaarbericht_2011_Rabobank_Groep_\(in_tegraal\)_tcm64-157231.pdf](http://overons.rabobank.com/content/images/Jaarbericht_2011_Rabobank_Groep_(in_tegraal)_tcm64-157231.pdf), bezocht in april 2012.
- 32 Rabobank Groep, “Jaarbericht 2011”, maart 2011, p. 6, 31, [http://overons.rabobank.com/content/images/Jaarbericht_2011_Rabobank_Groep_\(in_tegraal\)_tcm64-157231.pdf](http://overons.rabobank.com/content/images/Jaarbericht_2011_Rabobank_Groep_(in_tegraal)_tcm64-157231.pdf), bezocht in april 2012.
- 33 Rabobank Group, “Armaments Industry Policy”, september 2011, beschikbaar op http://www.rabobank.com/content/images/Rabobank_Group_Armaments_Industry_policy_tcm43-46267.pdf, bezocht in april 2012.
- 34 Rabobank Group, “E-mail aan FairFin”, 23 april 2012.
- 35 Robeco, “Robeco’s Exclusion Policy”, 4 januari 2011, beschikbaar op http://www.robeco.com/eng/images/robecos-exclusion-policy-2011-01-04_tcm143-191824.pdf, bezocht in april 2012.
- 36 Robeco, “Exclusions List”, december 2011, beschikbaar op http://www.robeco.com/eng/images/2011_Dec_01_Robeco_Exclusion_List_tcm143-197009.pdf, bezocht in april 2012.
- 37 Brugman, O., “E-mail aan Profundo”, Rabobank, 16 mei 2012.
- 38 Brugman, O., “E-mail aan Profundo”, Rabobank, 24 mei 2012.
- 39 Brugman, O., “E-mail aan Profundo”, Rabobank, 24 mei 2012.